

patriarchy, uwzględniając jego autonomię, nie była niezależna w swej jurysdykcji od prymatu papieskiego. Rozdział trzeci monografii (s. 77-109) – *Pozycja prawna patriarchy w drugim tysiącleciu* („La posición jurídica del Patriarca en el segundo milenio”) to forma analizy tekstów prawnych z zakresu prawodawstwa soborowego i synodalnego w odniesieniu do lokalnych wschodnich synodów. W tym rozdziale Autor omawiając kompetencje patriarsze w odniesieniu do „soborów zjednoczeniowych” popartych tekstami papieskimi tej epoki, ukazuje jednocześnie procedurę powstawania nowych patriarchatów i ich prawodawstwa. Kompetencje patriarchy w legislacji poprzedzającej obecny Kodeks wschodni zostały opisane w rozdziale czwartym prezentowanej pracy (s. 111-149) – *Kompetencje patriarchy w prawodawstwie przedkodeksowym* („Las competencias del Patriarca en la legislación anterior al CCEO”). Natomiast w rozdziale piątym (s. 151-183) – *Kompetencje patriarsze w aktualnym prawodawstwie* („Las competencias del Patriarca en la legislación vigente”) Autor prezentuje powyższe kompetencje zawarte w aktualnym prawodawstwie na zasadzie klasycznego podziału władzy: ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej.

Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że jest to rozprawa polskiego autora pisana w języku obcym. Może ona pełnić rolę pewnego rodzaju ambasadora prawnej myśli polskiej w zakresie kanonistyki wschodniej. Niewątpliwie ta interesująca pozycja może służyć jako podręcznik dla studentów prawa kanonicznego z zakresu prawodawstwa wschodniego, choćby przez wzgląd na bliskość geograficzną, historyczną czy kulturową z Kościołami katolickimi wschodnimi, jak i z Kościołem prawosławnym. Mile widziany byłby także przekład tej monografii na język polski.

Ks. dr Krzysztof Mikołajczuk
Katedra Prawa Katolickich Kościołów Wschodnich WPPKiA KUL

Edward W a l e w a n d e r, *Pedagogia katolicka w diecezji lubelskiej 1918-1939*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2007, ss. 366 + 53 fotografie.

Nakładem Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II ukazała się monografia poruszająca temat pedagogii katolickiej w diecezji lubelskiej w latach 1918-1939. Informacje historyczne zawarte w tej książce doskonale wpisują się w obecny program duszpasterski Kościoła w Polsce. Papież Benedykt XVI podczas ostatniej wizyty polskich biskupów do progów apostołskich *ad limina Apostolorum* w 2005 r. podjął temat wychowania, odnosząc się szczególnie do następujących kwestii: wychowania młodzieży, wychowawczej współpracy

z rodziną i innymi środowiskami świeckimi, katechezy dorosłych, duszpasterstwa akademickiego, duszpasterstwa świata kultury i środków masowego przekazu, a w zakończeniu dokonał podsumowania zagadnienia, odwołując się wyraźnie do nauczania Soboru Watykańskiego II¹.

Książka o pedagogii katolickiej w diecezji lubelskiej z lat 1918-1939 przypomina, że Kościół katolicki zawsze otaczał troską kwestie wychowania, a niniejsza publikacja jeszcze bardziej nam to uświadamia. Przejrzysta jej struktura składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym rozdziale przedstawiono diecezję lubelską jako „Locus paedagogicus”, nakreślając terytorium oraz ukazując środki oddziaływania Kościoła na Lubelszczyźnie. W tym samym rozdziale wskazano na wielki potencjał wiernych, głęboko zaangażowanych w proces pedagogii katolickiej, który odegrał ważną rolę w ośrodkach duszpasterskich, a także placówkach pastoralno-wychowawczych.

W drugim rozdziale omówiono rolę wychowawczą duszpasterstwa ogólnego i tradycyjnego, zwracając uwagę na oddziaływanie prawa zwyczajowego, tradycji duszpasterskich na proces wychowawczy. Wskazano przede wszystkim na duchowieństwo diecezjalne i zakonne diecezji lubelskiej, które stanowiło główną siłę w pracy pedagogicznej. Przeanalizowano wkład Kościoła katolickiego i instytucji parafialnych w pielęgnowanie liturgii, rozwój dynamicznego życia sakramentalnego oraz w podtrzymywanie istniejących zwyczajów. Ponadto ukazano wpływ parafii na poziom życia moralnego wiernych.

W trzecim rozdziale przedstawiono wychowawczą rolę duszpasterstwa nadzwyczajnego i specjalistycznego, akcentując organizację duszpasterstwa parafialnego przez głoszenie misji parafialnych, rekolekcji, organizowanie pielgrzymek oraz prowadzenie szkół katolickich. Nie pominięto tak ważnej sprawy, jak rodzina, która jest podstawowym środowiskiem wychowawczym.

Czwarty rozdział ukazuje wychowanie do katolickiej otwartości na świat. Zwrócono uwagę na wkład Kościoła w rozwój społeczności wiejskiej. Wyodrębniono problemy środowiska miejskiego i robotniczego. Wyszczególniono także sprawę wychowania do kultury. Ogólnie mówiąc, zaprezentowano pracę Kościoła partykularnego, który otwiera się na rzeczywistość Kościoła powszechnego. Tak ukazana perspektywa nawiązuje do współczesnej myśli Soboru Watykańskiego II, choć jest już ona zauważalna w dokumentach Kościoła w Polsce, szczególnie w orędziu Konferencji Biskupów z 1938 r., opublikowanym z okazji promulgacji Pierwszego Synodu Plenarnego w Polsce.

Zamieszczony na końcu monografii spis bibliograficzny, to bogaty materiał źródłowy i literatura przedmiotu. Załączone fotografie stanowią ciekawy dokument historyczny i wzbudzają ciekawość zapoznania się z treścią publikacji. Należy dodać, że dla szerszego grona czytelników sporządzono streszczenie w języku niemieckim.

---

¹ Por. Benedykt XVI, *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania*. Przemówienie Benedykta XVI do I grupy biskupów 26 listopada 2005 r., „L'Osservatore Romano” 27 (2006), nr 2(280), wyd. polskie, s. 28-31.

Całość publikacji sporządzono bardzo starannie, przystępnie, w zrozumiałym języku. Nawet dla osób spoza środowiska specjalistów tej problematyki może ona stać się doskonałą lekturą pogłębiającą wiadomości na temat systemu wychowywania młodego pokolenia. Praca wzbogacona jest ponadto cennymi komentarzami autorскими i celnymi wnioskami, wyciągniętymi ze źródeł i literatury przedmiotu badanego okresu. Odznacza się także przejrzystością w hierarchizacji faktów, tak ważnych w rozprawach zawierających rys historyczny.

Warto przytoczyć przy tej okazji opinię prof. Stanisława Mauersberga z Instytutu Historii PAN, znakomitego znawcę problemu, który napisał następującą opinię: „Książka ks. Edwarda Walewandra obrazuje szeroko rozumianą działalność wychowawczą Kościoła katolickiego na terenie diecezji lubelskiej w latach międzywojennych. Praca ma charakter źródłowy. Powstała w wyniku gruntownych badań, przeprowadzonych w kościołach i świeckich archiwach i bibliotekach Lublina i rejonu lubelskiego. Autor wykorzystał liczne źródła drukowane, dokumenty papieskie odnoszące się do kwestii społecznych oraz prasę katolicką, w tym szczególnie cenne dla podjętego tematu «Wiadomości Diecezjalne Lubelskie». Sięgnął do bogatej literatury dotyczącej pedagogicznego oddziaływania różnych instytucji wychowawczych w latach 1918-1939, do pamiętników, a nawet do wybranych utworów beletrystycznych, odwołujących się do danej epoki. Publikacja ma nieocenione wartości poznawcze. Wzbogaca wydatnie wiedzę i poszerza horyzonty świeckiego pedagoga, przywykłego do obracania się w kręgu prac zazwyczaj ignorujących bądź pomniejszających rolę Kościoła katolickiego w wychowaniu młodego i starszego pokolenia Polaków w czasach II Rzeczypospolitej”.

Wskazane słowa najlepiej ukazują, że włączenie się Kościoła katolickiego w proces wychowawczy kolejnych pokoleń odegrało bardzo ważną rolę i należy to ciągle podkreślać, szczególnie w obecnej dobie sekularyzmu.

Monografia ukazuje w sposób przejrzysty i trafny nauczanie kościelne dotyczące wychowania rodzinnego i szkolnego, oparte na własnych przekonaniach religijnych rodziców. Zauważono także oddziaływanie prądów wrogich Objawieniu na system wychowania katolickiego, a także ruchów związanych ze światopoglądem ateistycznym, które usiłowały osłabić życie religijne. Opracowany program kościelny chronił wiernych przed utratą wartości chrześcijańskich i chciał w pełni wychować nowe pokolenie, znające własne korzenie i kulturę. Kościół umacniał w narodzie potrzebę walki ze złem i wychowanie do prawdy, dobra i piękna. Szczególnie podkreślono, że w wychowywaniu należy akcentować odpowiedzialność za dobro wspólne. Na podstawie lektury tej publikacji można stwierdzić, iż działalność Kościoła odniosła swój bogaty wkład do nauk pedagogicznych, choć obecnie jest bardzo mało zauważalna. Autor w swych badaniach wskazał, że pedagogia katolicka dążyła do uformowania doskonałego życia społecznego, politycznego, kulturowego, a nawet socjalno-ekonomicznego oraz formowała ideał człowieka wykształconego, z szerokim horyzontem umysłowym, o dojrzałej osobowości, przygotowanego do zawodu, dobrego obywatela, aktywnego w podnoszeniu własnych kwalifikacji i dbającego o dobro wspólne, a także zwracającego uwagę na bliźniego. W programie wychowawczym nie pomijano wartości, dobrych postaw i cech etyczno-moralnych (s. 304-305). Podsumowanie wszystkich wywodów Autora stanowi stwierdzenie, że

świadectwo Janusza Korczaka i św. Maksymiliana Kolbego w okresie II wojny światowej, jako wielkich pedagogów i wychowawców okresu międzywojennego, pokazało wielkie zwycięstwo moralne programu wychowawczego, który pozostaje znakiem dla współczesnego człowieka.

Opublikowana monografia ks. E. Walewandra stanowi więc ważny przyczynek do badań nad zachodzącymi procesami w działalności pastoralnej Kościoła katolickiego na terytorium diecezji lubelskiej, którą Ojciec św. Jan Paweł II podniósł w 1992 r. do rangi archidiecezji.

*Ks. dr hab. Stanisław Tymosz, prof. KUL
Katedra Historii Źródeł Kościelnego Prawa Polskiego WPPKiA KUL*

Ks. Krzysztof Mikołajczuk, *Realizacja zasady jedności sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w prawodawstwie Kościoła katolickiego*, Kielce 2006, ss. 367.

W ujęciu Katechizmu Kościoła Katolickiego sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego: chrzest, bierzmowanie i Eucharystia są fundamentami całego życia każdego chrześcijanina i stanowią przedziwną drogę do udziału w misterium, jakim jest plan powzięty przez Boga, aby wszystkich ludzi doprowadzić do zbawienia (por. KKK 1212).

Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego stanowią ważny element ustawodawstwa kościelnego, gdyż związane są ściśle z zapoczątkowaniem przez człowieka nowego życia z Chrystusem we wspólnocie Kościoła. Pierwotnie tych trzech sakramentów udzielano łącznie, zarówno dorosłym, jak i dzieciom, w czasie jednej celebracji liturgicznej, chociaż bez wątplenia istniała świadomość różnicy rytów każdego z nich. Wtajemniczenie było więc jednym wielkim sakramentem, złożonym z trzech etapów, którymi były trzy odrębne sakramenty: chrzest, bierzmowanie i Eucharystia. Ustawodawstwo to przeszło w Kościele katolickim pewną ewolucję i zmiany. Stąd z uznaniem należy odnieść się do prezentowanej monografii ks. dr. Krzysztofa Mikołajczuka (wykładowcy prawa kanonicznego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II), który zajął się zagadnieniem realizacji zasady jedności sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w prawodawstwie Kościoła katolickiego, czyli w dwóch odmiennych porządkach prawnych Kościoła katolickiego. Trzeba bowiem przyznać, że polska literatura kanoniczna nie obfituje w tego rodzaju opracowania. Tym bardziej więc powyższa praca nabiera szczególnego znaczenia i wartości.